GIẢI PHÁP NÂNG CAO HIỆU QUẢ GIẢNG DẠY QUYỀN CON NGƯỜI TRONG CÁC TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG HÀ NỘI

ĐỖ THỊ NGUYỆT
Trường Đại học Thủ đô Hà Nội

Nhận bài ngày 10/3/2025. Sửa chữa xong 16/3/2025. Duyệt đăng 28/3/2025.

Abstract

Human rights education for high school students plays an important role in shaping and developing their personality. It serves as a foundation for the realization of human rights and contributes to building friendly schools, fostering active student engagement, and preventing school violence. At the high school level, human rights education plays a key role in promoting a fair and sustainable society, ensuring that all individuals are respected and that their rights are protected under international legal frameworks.

Keywords: *Improve, effectiveness, teaching, human rights, Hanoi high schools.*

1. Đặt vấn đề

Quyền con người là một trong những giá trị nền tảng của xã hội hiện đại, bao gồm những quyền tự do cơ bản của con người, được đảm bảo và bảo vệ bởi các quốc gia, tổ chức quốc tế và các cá nhân trong xã hội. Để xây dựng một xã hội tôn trọng quyền con người, việc giáo dục về quyền con người phải được triển khai một cách sâu rộng và toàn diện, đặc biệt là ở bậc phổ thông, nơi hình thành nhận thức và nhân cách của học sinh (HS). Ngày 30/12/2022, Bộ GD&ĐT đã ban hành quyết định số 4715/QĐ-BGDĐT về phê duyệt khung nội dung giáo dục quyền con người trong chương trình dành cho HS cấp THCS và THPT. Giáo dục quyền con người cho HS phổ thông có ý nghĩa đặc biệt quan trọng trong xã hội pháp quyền, hội nhập. Mục đích và lợi ích đem lại của giáo dục quyền con người cho HS phổ thông là để xây dựng ý thức tôn trọng, tuân thủ pháp luật, hiểu biết và tôn trọng, sử dụng và bảo vệ quyền con người, ý thức trách nhiệm công dân đối với cộng đồng, xã hội. Hiện nay, việc giáo dục quyền con người cho HS phổ thông mới chỉ là bước khởi đầu, còn hạn chế cả về cách thức tổ chức và nội dung, hình thức, phương pháp. Trên bình diện lý luận rất cần thiết nghiên cứu một cách chuyên sâu, toàn diện về giáo dục quyền con người cho HS phổ thông ở nước ta hiện nay. Giáo dục quyền con người cho HS các cấp học, đặc biệt đối với THPT có ý nghĩa quan trọng trong bối cảnh đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo. Mặc dù vấn đề này đã được các nhà trường THPT thực hiện từ nhiều năm học, song việc nắm bắt, áp dụng kiến thức quyền con người vào thực tiễn của HS còn hạn chế. Do đó, khi gặp phải những tình huống bị xâm phạm, HS thiếu bình tĩnh hoặc không có khả năng tự bảo vệ, lên tiếng để bảo vệ mình và người khác.

Giáo dục quyền con người trong nhà trường THPT là cần thiết, bởi khi những kiến thức về giáo dục quyền con người được HS tiếp cận ngay từ khi ngồi trên ghế nhà trường, các em sẽ hiểu được quyền của bản thân mình cũng như trách nhiệm, bổn phận với gia đình, nhà trường và xã hội, đồng thời ngăn ngừa bạo lực học đường và các tình trạng phân biệt đối xử, xâm hại nhân phẩm con người. Nếu HS được trang bị kiến thức về quyền con người, xã hội lại sẽ có thêm một công dân có trách nhiệm, hiểu rõ quyền, nghĩa vụ của mình, từ đó cả xã hội và cộng đồng có những công dân tốt, đóng góp cho những bước phát triển của đất nước trong hiện tại và tương lai. Vì vậy việc tìm ra một giải pháp nhằm nâng

Email: dtnguyet@daihocthudo.edu.vn

cao hiệu quả giảng dạy quyền con người ở các trường THPT nói chung, THPT ở Hà Nội nói riêng đang được Bộ GD&ĐT, các cấp, ngành, nhà trường và giáo viên (GV) đặc biệt quan tâm.

2. Quan niệm về quyền con người

Quyền con người, theo cách hiểu đơn giản nhất là những đặc quyền tự nhiên thuộc về tất cả mọi người, không có bất kỳ sự phân biệt đối xử nào dựa trên cơ sở chủng tộc, giới tính, ngôn ngữ, tôn giáo, dòng dõi, địa vị xã hội…; tất cả mọi người đều có quyền con người, vì đơn giản chúng ta là con người; các quyền con người đều xuất phát từ những nhu cầu, khát vọng tự nhiên, bắt nguồn từ nhân phẩm vốn có, được tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ bằng pháp luật quốc tế và pháp luật của mỗi quốc gia [1, tr. 13-14]. Quyền con người theo cách hiểu ngày nay là giá trị phổ quát, khi xem xét các vấn đề cụ thể có tính tới giá trị đặc thù về dân tộc, khu vực, bối cảnh lịch sử văn hóa, tôn giáo; quyền con người là không thể chia cắt (phải công nhận tầm quan trọng như nhau của tất cả các quyền con người về dân sự, chính trị, kinh tế, văn hóa, xã hội); các quyền con người phụ thuộc và có quan hệ lẫn nhau [2, tr. 60]. Ở Việt Nam, thông qua các Hiến pháp ở các năm 1946, 1959, 1980, 1992 ghi nhận các quyền con người và các quyền cơ bản của một công dân, cùng với đó là việc Việt Nam tham gia các công ước quốc tế, điển hình như: Công ước xóa bỏ hình thức phân biệt chủng tộc (1965), công ước về việc xóa bỏ phân biệt đối xử đối với phụ nữ (1979), công ước quốc tế quyền trẻ em (1989) mà nhờ đó quyền con người được củng cố và bảo đảm.

Giáo dục quyền con người góp phần quan trọng trong việc xây dựng một xã hội công bằng, trong đó các quyền cơ bản của con người được đề cao và tôn trọng. Trong Tuyên ngôn thế giới về quyền con người (năm 1948) đã lưu ý tới hoạt động giáo dục quyền con người trên toàn thế giới. Lời nói đầu của Tuyên ngôn nhất mạnh: *"Đại hội đồng Liên hợp quốc tuyên bố bản Tuyên ngôn thế giới về quyền con người là mục tiêu chung cho tất cả các dân tộc và các quốc gia phải phấn đấu đạt tới để nhằm mục đích cuối cùng là mỗi cá nhân, mỗi tổ chức xã hội, luôn ghi nhớ bản Tuyên ngôn bằng giáo dục và giảng dạy sẽ nỗ lực thúc đẩy tôn trọng đối với các quyền và những tự do cơ bản"* [3]. Theo Văn phòng Cao ủy Liên hợp quốc, quyền con người được định nghĩa như sau: *"Quyền con người là những bảo đảm pháp lý toàn cầu có tác dụng bảo vệ các cá nhân và các nhóm chống lại những hành động hoặc sự bỏ mặc làm tổn hại đến nhân phẩm, tự do cơ bản của con người"* [1]. Quyền con người là những quyền tự nhiên, vốn có và khách quan của con người được ghi nhận và bảo vệ trong pháp luật quốc gia và các thỏa thuận pháp lý quốc tế. Quan tâm và thúc đẩy các quyền con người là chính sách ưu tiên hàng đầu của Đảng và Nhà nước Việt Nam, được phản ánh nhất quán và xuyên suốt hệ thống pháp luật. Quyền con người có ảnh hưởng vô cùng to lớn, chi phối hầu hết mọi lĩnh vực của đời sống chính trị, xã hội; xã hội ngày càng phát triển, vì vậy con người cũng ngày càng ý thức được quyền con người và có nhu cầu kiến thức về vấn đề này.

Hiến pháp 2013 đã đánh dấu một giai đoạn mới của chế định quyền con người, lần đầu tiên trong lịch sử lập hiến của Việt Nam chế định quyền và nghĩa vụ cơ bản của công dân được chuyển đổi thành "Quyền con người, quyền và nghĩa vụ cơ bản của công dân". Đây không chỉ đơn thuần là kỹ thuật lập hiến mà còn phản ánh sự thay đổi trong nhận thức lý luận về nhà nước pháp quyền XHCN. Bằng cách đó đã đi đến khẳng định: Nhà nước được lập ra là để bảo vệ và thúc đẩy các quyền con người, quyền công dân; việc bảo đảm quyền con người, quyền công dân gắn bó mật thiết với việc bảo đảm chế độ chính trị. Việt Nam đã thực hiện rất tốt những quyền của con người. Ở phương diện giáo dục, Việt Nam rất chú trọng xây dựng một hệ thống giáo dục phù hợp và đã có những chính sách giúp đỡ những HS, SV nghèo, vùng sâu, vùng xa được tiếp tục con đường học vấn: Chính sách giảm học phí cho HS nghèo, học bổng, tài trợ xây dựng trường học,...

3. Vai trò của việc giáo dục quyền con người trong các trường trung học phổ thông

Giáo dục quyền con người cho HS phổ thông là hoạt động có mục đích, có tổ chức, có kế hoạch nhằm trang bị những kiến thức cơ bản về quyền con người cho HS phổ thông thông qua các hình thức, nội dung và phương pháp giáo dục phù hợp với đặc điểm lứa tuổi HS nhằm hình thành thói quen, kinh nghiệm, các kỹ năng cần thiết về sự tôn trọng, bảo vệ, sử dụng quyền con người, ý thức trách nhiệm đối với cộng đồng, xã hội.

Giáo dục quyền con người không chỉ là việc cung cấp thông tin mà là một quá trình lâu dài và toàn diện, trong đó mọi người ở mọi trình độ phát triển và ở mọi tầng lớp xã hội học cách tôn trọng nhân phẩm của người khác, các biện pháp và phương thức để đảm bảo sự tôn trọng đó trong mọi xã hội.

Giáo dục quyền con người cho HS phổ thông có vai trò quan trọng đối với quá trình hình thành và hoàn thiện nhân cách HS; là điều kiện bảo đảm cho việc hiện thực hóa quyền con người và góp phần xây dựng nhà trường thân thiện, HS tích cực và phòng ngừa bạo lực học đường; trang bị cho các em kiến thức, kỹ năng và thái độ về quyền con người, giúp các em có nhận thức đúng đắn về tầm quan trọng của quyền con người - nền tảng kiến tạo một chế độ xã hội dân chủ, công bằng, tiến bộ là tất cả vì con người, coi con người là vốn quý nhất.

Giáo dục quyền con người cho phép thiết lập các chuẩn mực giúp người học thay đổi về quan điểm và giá trị sống; thay đổi về hành vi ứng xử nhân văn giữa con người với con người; phát triển tinh thần đoàn kết, sự khoan dung trong giải quyết các vấn đề xã hội từ giải quyết xung đột, bạo lực, đến các công việc chung của cộng đồng và dân tộc. Giáo dục quyền con người còn tạo động lực cho cá nhân tôn trọng sự khác biệt, tích cực chia sẻ quan điểm và các giá trị khác biệt, nhất là trong một xã hội có sự đa dạng về dân tộc, sắc tộc và chủng tộc, ngôn ngữ, văn hóa hay tôn giáo.

4. Giảng dạy quyền con người trong các trường trung học phổ thông ở Hà Nội

4.1. Những kết quả đạt được

Trong chương trình Giáo dục công dân (GDCD) bậc THPT, HS được tiếp cận với nhiều nội dung liên quan đến bài học về quyền công dân đã tiếp cận như khái niệm, các nguyên tắc, giá trị cốt lõi về quyền con người, quyền công dân; Phân biệt được quyền con người, quyền công dân; Phân tích được các cơ chế chủ yếu bảo vệ quyền con người quy định trong Hiến pháp, pháp luật nước Cộng hòa XHCN Việt Nam; Cơ chế quốc tế về thúc đẩy và bảo vệ quyền con người; Thực hiện quyền và nghĩa vụ cơ bản của công dân trong các lĩnh vực của đời sống xã hội; Tôn trọng quyền con người, quyền và nghĩa vụ cơ bản của bản thân và của người khác; Nêu được các đặc tính của quyền con người; Tính phổ quát và không thể chuyển nhượng; Tính không thể phân chia; Sự phụ thuộc lẫn nhau và quan hệ lẫn nhau giữa các quyền con người; Bình đẳng và không phân biệt đối xử.

Nội dung giáo dục về quyền con người được nhiều trường THPT trên địa bàn Thành phố Hà Nội đưa vào trong quá trình dạy học và giáo dục thông qua các tiết hoạt động tập thể cũng như lồng ghép, tích hợp trong các môn học khác. Ngoài ra, nhà trường cũng tổ chức các hoạt động ngoại khóa, mời các chuyên gia tư vấn, nói chuyện với HS giúp các em hiểu rõ hơn về quyền của con người. Bên cạnh việc dạy các kiến thức trong sách giáo khoa, nhà trường cũng tổ chức các chuyên đề cho HS học tập, tìm hiểu và trải nghiệm thông qua hoạt động sinh hoạt dưới cờ, sinh hoạt chủ điểm. Trong đó, chú trọng về quyền trẻ em, quyền được sống an toàn, giáo dục HS phòng, chống bạo lực gia đình, chống xâm hại. Đặc biệt, nhà trường nhấn mạnh đến việc làm gương của đội ngũ cán bộ, GV, nhân viên trong nhà trường.

4.2. Những vấn đề đặt ra

Mặc dù nội dung về quyền con người đã được đưa vào chương trình giáo dục phổ thông của một số môn học nhưng các nội dung này chưa có tính hệ thống và tính xuyên suốt, đầy đủ các giá trị, nguyên tắc, chuẩn mực quyền con người. Các kiến thức về quyền con người còn mang tính lý thuyết và trừu tượng. Chương trình giáo dục quyền con người cần đảm bảo tính hiện đại, ổn định và thống nhất, có sự kế thừa giữa các cấp học. Các tài liệu và học liệu giảng dạy, học tập về quyền con người, đặc biệt là tài liệu hướng dẫn lồng ghép còn thiếu, ảnh hưởng đến chất lượng và hiệu quả giảng dạy và học tập.

Do thời lượng môn học ít nên GV chưa sử dụng được đa dạng các phương pháp trong giảng dạy, chủ yếu vẫn lựa chọn các phương pháp truyền thống. Trong khi đó phương pháp giảng dạy truyền thống như thuyết trình cũng còn có những mặt hạn chế như truyền thụ kiến thức một chiều, khiến HS tham gia bị động và không có trách nhiệm học tập; tương tác, liên hệ thực tế và tăng cường các

kỹ năng của người học hạn chế cũng như hiệu quả giáo dục có thể chưa cao. Hoặc với phương pháp thảo luận nhóm, với phương pháp này mặc dù có sự tương tác cao nhưng người dạy sẽ bị động trong việc xây dựng các câu hỏi mở phù hợp, khó quản lý quy trình nếu không vững về chuyên môn, kiến thức cũng như có thể mất nhiều thời gian. Do vậy, GV cần chuẩn bị nội dung, chủ đề thảo luận kỹ, sát với thực tiễn của HS; chủ động, làm chủ được cuộc thảo luận và kết hợp với phương pháp thuyết trình.

Các bài học về quyền con người vẫn chưa được thiết kế thông qua những bối cảnh sinh hoạt hàng ngày và phù hợp với nhận thức xã hội của HS. Việc lồng ghép các nội dung về quyền trong các môn học khó thực hiện một cách cụ thể và mang tính hệ thống như trong môn GDCD. Dung lượng kiến thức về quyền con người trong chương trình giáo dục phổ thông là khá lớn.

Trong các trường học hiện nay người dạy và người học chưa nhận thức đúng đắn về tầm quan trọng và giá trị của giáo dục quyền con người và thời lượng dành cho các môn học lồng ghép giáo dục quyền con người rất hạn chế. Vị trí môn GDCD trong chương trình vẫn được coi là môn học phụ nên đa số HS còn chưa quan tâm, học qua loa cho xong. Đây cũng là một khó khăn trong việc nâng cao hiệu quả giảng dạy quyền con người trong các trường THPT

5. Vận dụng hiệu quả giảng dạy quyền con người thông qua môn Giáo dục kinh tế và pháp luật

Chương trình môn Giáo dục kinh tế và pháp luật gồm hai mạch kiến thức tương ứng với hai dạng bài học, đó là bài học giáo dục pháp luật và giáo dục kinh tế. Cấu trúc mỗi dạng bài học đều gồm bốn phần học tập: Mở đầu, Hình thành kiến thức, Luyện tập, Vận dụng. Khi thực hiện dạy học các bài học trong môn học Giáo dục kinh tế và pháp luật, GV cần bám sát theo các yêu cầu cần đạt.

Với dạng bài học giáo dục kinh tế, là những dạng bài tập trung giúp HS có ý thức và biết tham gia vào các hoạt động kinh tế phù hợp với chuẩn mực đạo đức, quy định của pháp luật, GV nên lựa chọn thông tin, số liệu, hoạt động gần gũi với các hoạt động sản xuất, tiêu dùng trong đời sống thông qua các hoạt động cá nhân, cặp, nhóm phù hợp.

Với dạng bài giáo dục pháp luật, GV cần tăng cường khai thác các thông tin, tình huống pháp luật (giả định hoặc có thật), đa dạng, gần gũi với HS, tiêu biểu, điển hình, kết hợp với việc cho HS tìm hiểu các điều luật cụ thể... để giáo dục cho HS về các chuẩn mực pháp luật được đặt ra trong yêu cầu của bài học, thông qua các hoạt động trao đổi, thảo luận theo nhóm, theo lớp.

Ví dụ: với chủ đề "Sản xuất kinh doanh và các mô hình sản xuất kinh doanh", HS phải: Nêu được vai trò của sản xuất kinh doanh; Nhận biết được một số mô hình sản xuất kinh doanh và đặc điểm của nó; Lựa chọn được mô hình kinh tế thích hợp trong tương lai đối với bản thân.

Tích hợp liên hệ: Quyền tự do kinh doanh; nghĩa vụ đóng thuế theo luật định.

Ví dụ với chủ đề: Pháp luật nước Cộng hòa XHCN Việt Nam: HS nêu được: Khái niệm, đặc điểm, vai trò của pháp luật trong đời sống xã hội; Hệ thống pháp luật và văn bản pháp luật Việt Nam; Khái niệm và các hình thức thực hiện pháp luật; Tự giác thực hiện các quy định của pháp luật; Phân tích, đánh giá được việc thực hiện pháp luật trong một số tình huống thực tiễn phê phán các hành vi vi phạm pháp luật.

Tích hợp bộ phận hoặc liên hệ yêu cầu cần đạt: Tự giác thực hiện các quy định của pháp luật về quyền chính trị, dân sự; quyền kinh tế, xã hội và văn hóa; quyền của nhóm xã hội dễ bị tổn thương. Phân tích, đánh giá được việc thực hiện pháp luật trong một số tình huống thực tiễn; phê phán các hành vi vi phạm pháp luật trong việc thúc đẩy và bảo vệ quyền con người; thực hiện quyền và nghĩa vụ cơ bản của công dân trong các lĩnh vực của đời sống xã hội; tôn trọng quyền con người, quyền và nghĩa vụ cơ bản của bản thân và của người khác.

6. Một số giải pháp nâng cao hiệu quả giảng dạy quyền con người trong các trường trung học phổ thông

6.1. Tăng cường giáo dục về nhân quyền để nâng cao nhận thức của giáo viên và học sinh

Tăng cường lồng ghép giáo dục quyền con người vào các môn học GDCD và các môn học khác.

Việc hiểu biết một cách đúng đắn về quyền con người cũng như các chủ trương, chính sách, pháp luật của Đảng và Nhà nước về quyền con người là điều kiện tiên quyết, không thể thiếu để bảo vệ, thúc đẩy quyền con người một cách hiệu quả. Để làm được điều đó, việc giáo dục quyền con người phải được tiến hành một cách thường xuyên, liên tục để tất cả cán bộ, GV, HS hiểu biết và chấp hành nghiêm chỉnh pháp luật về quyền con người; đấu tranh, phê phán với những quan điểm, luận điệu sai trái về quyền con người của các thế lực thù địch có âm mưu chống phá.

6.2. Đổi mới hoạt động giảng dạy quyền con người trong các trường trung học phổ thông

GV phải xác định đúng các hình thức, phương pháp giáo dục phù hợp cho từng nhóm đối tượng giáo dục cụ thể. Cần đổi mới phương pháp giảng dạy, xây dựng bài giảng hiện đại, hấp dẫn, đưa nhiều ví dụ minh hoạ thực tế vào bài giảng; tránh phương pháp dạy học một chiều, thiên về lý thuyết tạo tâm lý nhàm chán cho người học

6.3. Đưa nội dung quyền con người vào chương trình môn học, hoạt động giáo dục đạt hiệu quả

Cần đảm bảo tính thống nhất, đồng bộ, toàn diện trong giáo dục quyền con người khi triển khai các hoạt động dạy học, giáo dục. Trong đó, quan tâm tới các yếu tố về đặc điểm tâm lý, giới tính, lứa tuổi, năng lực học tập, văn hóa vùng miền cũng như niềm tin tôn giáo của HS trong việc thiết kế, xây dựng các hoạt động học tập. Việc đưa nội dung quyền con người vào chương trình giáo dục phải phát huy tinh thần tự chủ, tích cực, sáng tạo của GV, tránh rập khuôn, máy móc khi tích hợp, lồng ghép nội dung này vào các bài học cũng như hoạt động giáo dục của môn học.

GV cần sáng tạo trong việc lấy ví dụ minh họa cho nội dung giảng dạy về quyền con người. Các ví dụ này cũng cần sát thực tế, phù hợp với lứa tuổi của HS và đặc biệt là phải đơn giản, dễ hiểu. Thậm chí, các ví dụ cũng cần phải có sự tinh tế về đặc điểm vùng miền, tôn giáo với đối tượng HS. Có như vậy, các em mới hiểu và nhớ kiến thức.

6.4. Về phía học sinh

Học sinh phải thay đổi từ nhận thức cho đến hành động: Vì đa số HS còn quan niệm đây chỉ là các môn học phụ, không phải là môn học chính. Đây chính là nguyên nhân cơ bản dẫn đến kết quả học tập của người học thấp. Muốn học tập tốt, yếu tố đầu tiên là HS phải có hứng thú với môn học, trước tiên cần phải có thái độ đúng đắn, xác lập mục tiêu rõ ràng khi học tập môn học và GV là người truyền cảm hứng và làm cho người học cảm nhận được giá trị mà môn học đem lại. Lựa chọn và xây dựng một phương pháp học phù hợp. Xây dựng phương pháp học tập khoa học tăng hứng thú học tập môn học, cải thiện kết quả học tập. Phải thay đổi thói quen học tập theo hướng trước khi đến lớp để nghiên cứu, học tập một nội dung kiến thức HS phải đọc giáo trình, tài liệu tham khảo và hoàn thành các nhiệm vụ được giao.

Để giáo dục quyền con người thực sự hiệu quả ở bậc THPT cần có sự đồng bộ trong chính sách, sự phối hợp chặt chẽ giữa nhà trường, gia đình và xã hội cùng với sự tham gia tích cực của mỗi HS. Chỉ khi đó, giáo dục quyền con người mới thực sự trở thành một phần quan trọng và không thể thiếu trong quá trình giáo dục toàn diện HS, góp phần xây dựng một xã hội ngày càng công bằng, nhân ái và tiến bộ.

6.5. Tăng cường giáo dục về quyền con người

Đó là chú trọng việc đào tạo, bồi dưỡng GV có kiến thức chuyên môn phục vụ công tác giáo dục về quyền con người trong các trường THPT. GV bộ môn (đặc biệt là GV môn GDCD cần trang bị những kiến thức liên quan đến quyền con người để sẵn sàng đáp ứng nhu cầu lồng ghép, thúc đẩy giáo dục quyền con người theo tinh thần của Bộ GD&ĐT, căn cứ vào các nội dung giáo dục quyền con người trong các bài học, xây dựng kế hoạch bài dạy phù hợp; sử dụng linh hoạt các phương pháp dạy học khác nhau để HS có nhận thức sâu sắc về quyền con người; có lối sống, tác phong chuẩn mực, luôn là tấm gương sáng về đạo đức để HS noi theo. Yêu nghề, mến trẻ, tôn trọng và đối xử công bằng với người học.

Xem tiếp trang 186